

Recente visies in het onderzoek van invloedsprocessen in de ouder-kind relatie

Jan De Mol

Ann Buysse

In dit artikel bespreken we recentere visies en onderzoek over de ouder-kind relaties. Meer specifiek exploreren we hoe de notie ‘invloed’ in de ouder-kind relatie door wetenschappers benaderd en onderzocht wordt. We veronderstellen dat zulke wandeling doorheen recente wetenschappelijke literatuur voor de lezers van dit tijdschrift interessant kan zijn, aangezien het concept ‘invloed’ toch wel een centrale en basale plaats inneemt in het systemische gedachtegoed. We benadrukken dat we dit artikel schrijven als onderzoekers. Dit betekent dat we de systemische/ therapeutische notie ‘invloed’ in zijn complexiteit proberen te onderzoeken en zodoende deze wetenschappelijk trachten te onderbouwen. En natuurlijk zouden we zelf geen echte wetenschappers zijn mochten we ons eigen onderzoek ook niet bespreken. Het gaat over een onderzoeksingang op de notie wederzijdse invloed en we pogen om de notie invloed in zijn complexiteit te onderzoeken en zodoende *evidence based* te maken. We doen twee dingen. Enerzijds verfijnen we het begrip zoals geconcipieerd door onderzoekers en leveren aldus een bijdrage aan het fundamenteel onderzoek en wetenschappelijk debat. Anderzijds pogen we een notie die in de praktijk gebruik wordt en in systeemtheorie een belangrijke peiler is wetenschappelijk te onderbouwen.

De ouder-kind relatie is de meest onderzochte interpersoonlijke relatie. De geschiedenis van dit onderzoek kan grofweg opgesplitst worden in twee tijdspannen of tradities (Kuczynski, 2003). Het eerste tijdperk (of traditie, want deze benadering blijft tot op heden bepaald onderzoek en theorievorming over de ouder-kind relatie beïnvloeden) wordt gekenmerkt door een denken dat stelt dat de invloed tussen ouder en kind slechts in één

richting (unidirectioneel) loopt. In het tweede tijdspark daarentegen staan de bidirectionele invloedsmodellen centraal. We beschrijven kort de uitgangspunten van beide tradities.

Unidirectionele modellen

In de unidirectionele invloedsmodellen zijn er twee benaderingen van belang. Een eerste unidirectionele benadering is de *parenting* benadering (*parenting* is moeilijk te vertalen, aangezien ‘ouderen’ in het Nederlands geen bestaand werkwoord is). In deze benadering loopt de invloed enkel van boven naar beneden, van de ouder naar het kind. Enkel ouders worden bekeken als actors (actieve beïnvloeders, ook wel *agents* genoemd) en kinderen als een soort passieve ontvangers van deze ouderlijke invloeden (Maccoby, 2003). Met andere woorden in de *parenting* benadering zijn het de ouders die hun kinderen modelleren en vormen. De focus ligt op ‘wat ouders doen’ en wat hiervan ‘het resultaat is bij hun kind’. Men is dus vooral (enkel) geïnteresseerd in het resultaat van een aanpak, de invloedslijn loopt direct - lineair - hiërarchisch - determinerend, en men heeft weinig (geen) interesse voor processen, betekenissen, en contexten. In deze zeer invloedrijke en traditionele benadering zijn er twee theoretische stromingen dominant aanwezig.

Een eerste stroming is deze van de ouderlijke stijlen, zoals bijvoorbeeld de bekende taxonomie van Diana Baumrind (1967) waarbij er een onderscheid gemaakt wordt tussen de autoritaire stijl, de permissieve stijl, en de autoritatieve stijl. Een autoritaire opvoedingsstijl betekent dat ouders veel grenzen stellen en gehoorzaamheid verwachten zonder aan het kind uit te leggen waarom. Als het kind niet luistert, volgt er straf. Ouders met een permissieve opvoedingsstijl zijn wel warm en communicatief, maar stellen weinig tot geen grenzen. De autoritatieve opvoedingsstijl combineert de sterktes van beide andere stijlen: ouders stellen voldoende grenzen, maar zijn warm, geven uitleg aan hun kinderen en overleggen met hen. (Er is nog een vierde stijl, de afwezige of verwaarlozende opvoedingsstijl waarbij ouders weinig tot geen interesse vertonen in hun kind. Deze stijl werd door Baumrind echter minder

uitgewerkt). Onderzoek toont dan aan dat ouders met een autoritatieve stijl de beste resultaten boeken (met beste bedoelt men dan bijvoorbeeld dat men kinderen vormt die *compliant* en coöperatief zijn, kinderen die zich voldoende veilig voelen en voldoende zelfvertrouwen hebben).

Een tweede stroming is deze van de ouderlijke vaardigheden. Het uitgangspunt is hier dat ouders de juiste en voldoende vaardigheden moeten hebben om de opvoeding of de socialisatie van hun kinderen tot een goed einde te brengen. Deze stroming wordt onder andere sterk beïnvloed door de sociale leertheorie van Patterson (onder anderen Patterson, Reid & Dishion, 1992). Het bewijs dat deze stroming tegenwoordig het denken over de ouder-kind relatie nog zeer sterk beïnvloed, wordt geleverd door het succes van het Triple P programma (*Positive Parenting Program*) en de financiële middelen die de overheid vrijmaakt voor de maatschappelijk implementatie van dit programma.

Een tweede unidirectionele benadering is deze van de ‘kind-effecten’ (*child effects*). Onderzoek binnen deze benadering startte na het invloedrijke artikel van Bell (1968). De redenering komt hierop neer: *parenting* onderzoek baseert zich op correlatieve analyses en aangezien correlaties niets zeggen over causaliteit en bijgevolg over de richting van het effect, kan deze richting ook omgedraaid worden. Bijvoorbeeld: het zijn niet de ouders met een autoritatieve opvoedingsstijl die kinderen *compliant* maken, het zijn wel de kinderen die *compliant* zijn die zulk een effect hebben op hun ouders dat deze zich autoritatief gaan gedragen. Bijgevolg gingen aanhangers van deze benadering vernuftigere statistische analyses gebruiken die complexer zijn dan simpele correlaties en wel de richting van een effect kunnen aantonen. Binnen deze kind-effecten benadering bestaan er vele gradaties, gaande van onderzoekers die óók de invloed van het kind willen benadrukken tot onderzoekers die stellen dat ouders zo goed als geen invloed hebben op het socialisatieproces van hun kinderen. Zie voor deze laatste onderzoekslijn onder andere het boek van Harris (1998), vertaald in het

Nederlands met als veelzeggende titel *Het misverstand opvoeding*. Ondanks kritieken over eenzijdigheid heeft deze kind-effecten benadering zeer interessante onderzoeksresultaten opgeleverd. Bijvoorbeeld, in een bijzonder creatief en methodologisch verfijnd onderzoek tonen Kerr en Stattin (2003) aan dat het niet de ouders zijn die het agressieve gedrag van hun adolescent veroorzaken (zoals beschreven in het coërcieve proces van Patterson), maar dat het gedrag van ouders een reactie is op het agressieve gedrag van hun adolescent.

Hoewel onderzoek van de kind-effecten ook het aandeel van het kind zelf accentueert, wordt deze kind-invloed zeer passief begrepen. Het kind zelf wordt niet gezien als een actief handelend en betekenisverlenend persoon. De invloed van het kind loopt via de genen of het temperament of andere non-actieve factoren (zoals het geslacht van het kind). Het lijkt wel of de invloed die het kind heeft het kind overkomt, en dat het kind zelf met deze invloed niets doet. In het beste geval staat het kind erbij en kijkt ernaar. De notie ‘agency’ binnen de bidirectionele modellen benadrukt juist deze actieve actor (*agens*) dimensie van het kind. We komen hier dadelijk op terug.

De kritische lezer zal misschien opmerken dat in beide unidirectionele invloedsmodellen de invloed van context blijkbaar genegeerd wordt: invloed lijkt te stoppen aan de grenzen van de ouder-kind relatie. Zeker voor de kind-effecten benadering klopt dit niet. Bijvoorbeeld in de huidige gedragsgenetische studies vindt men dat de mediërende invloed van de genen afhankelijk is van omgevingsfactoren en in haar werk benadrukt Harris de invloed van groepsgenoten op de ontwikkeling van de adolescenten. Vanuit een systeemtheoretische optiek kan men natuurlijk wel opmerken dat in dit soort onderzoek context en invloed nogal mechanistisch benaderd worden. Systeemtheoretisch gezien is context niet determinerend maar ‘construerend’. En dit ligt in het verlengde van een systeemtheoretische visie op context, namelijk dat alles wat betekenis verleent context is. Zonder in wetenschapsfilosofische discussies te vervallen, willen we enkel zeggen dat

(sommige) onderzoekers ook beseffen dat invloed oneindig is, maar dat ze niet anders kunnen dan afbakenen en reduceren want anders kunnen zij niet(s) onderzoeken (Buysse, De Mol & Verhofstadt, 2008). Dus we nodigen de lezer uit om deze onderzoeksbevindingen te nemen voor wat ze zijn, namelijk als hypothesen die verworven werden op een systematische en methodologisch verantwoorde manier.

Bidirectionele modellen

Ondanks de beperkingen van het kind-effecten onderzoek, vormde deze onderzoekslijn wel een aanzet tot de ontwikkeling van de bidirectionele invloedsmodellen. Bidirectionaliteit erkent het bestaan en gezamenlijk plaatsvinden van beide invloedsrichtingen, van ouder naar kind en van kind naar ouder, in een complex en wederkerig systeem (Kuczynski, 2003). Grofweg kan men twee benaderingen over bidirectionele invloed in de ouder-kind relatie onderscheiden: de behavioristische en de cognitief-dialectische benadering. Het behavioristisch perspectief (Patterson & Fisher, 2002) definieert bidirectionaliteit in een actie-reactiemodel van gedragingen: de ene doet iets dat het gedrag van de andere beïnvloedt waardoor dat gedrag het gedrag van de ene weer gaat beïnvloeden enzovoort. Binnen dit model kan men het bidirectionele proces van buitenaf waarnemen en bestuderen, en kan men bijgevolg op voorhand voorspellen waar men zal uitkomen. Het betreft dus lineaire veranderingen. Het cognitief-dialectische perspectief echter benadert bidirectionaliteit als een proces van betekenisconstructie tussen mensen dat dialectisch is van aard, dus waarbij processen en uitkomsten van verandering op voorhand niet te voorspellen zijn (Valsiner, Branco & Dantas, 1997). Bijgevolg sluit dit cognitief-dialectisch perspectief beter aan bij een systeemtheoretische kijk op verandering en staan we hier uitgebreider bij stil.

Wat zijn de belangrijkste uitgangspunten van dit cognitief-dialectief bidirectioneel perspectief op invloed in de ouder-kind relatie (Kuczynski, Harach & Bernardini, 1999)? Ten

eerste focust men op de onderliggende processen en niet op de uitkomsten van de relatie. Men onderzoekt bijvoorbeeld de invloed van factoren als autoriteit, vriendschap, kameraadschap en intimiteit op de ontwikkeling van de ouder-kind relatie (Harach & Kuczynski, 2005) en men focust zich dus niet op de gedragssuitkomsten van deze relatie bij het kind of de ouder. Men stelt zich dan ook niet de vraag welke variabelen van de ouder-kind relatie ertoe bijdragen dat kinderen en ouders zich aangepast en normaal gedragen., aangezien ‘normaliteit’ en ‘aangepastheid’ contextafhankelijk zijn. Bijgevolg, en ten tweede, benadrukt men het belang van context en hiervoor refereert men naar het basiswerk van Hinde (1997). Hinde onderzoekt hierin hoe mensen interacties en relaties construeren, hoe interacties ingebed zijn in relaties, hoe relaties ingebed zijn in andere samenlevingsvormen en hoe deze ingebed zijn in een cultuur, met bidirectionele invloeden tussen al deze contextniveaus. Ten derde herdefinieert men het concept macht. In nogal moeilijke bewoordingen spreekt men over de ouder-kind relatie als een asymmetrische maar interafhankelijke machtsrelatie. Concreet wil dit zeggen dat men aanneemt dat ouders over meer individuele (onder andere fysieke kracht en de capaciteit om proactief te denken en te handelen), relationele (onder andere capaciteit om relationele kwaliteit te creëren), en culturele (onder andere maatschappelijk juridische positie) machtsbronnen beschikken, maar dat ook kinderen over eigen individuele-relationele-culturele machtsbronnen beschikken en zowel ouders als kinderen van elkaar afhankelijk zijn om macht te kunnen uitoefenen. Met andere woorden, ook kinderen beschikken over machtsbronnen om de macht van hun ouders te beperken.

Enkele voorbeelden. Onderzoek van Kerr en Stattin (2000) over de *monitoring* van ouders (het bekende construct van Patterson dat verwijst naar de ouderlijke vaardigheid om ‘overzicht te kunnen houden’) toont aan dat deze *monitoring* meer afhankelijk is van de welwillendheid van de adolescent om informatie aan zijn ouders te geven dan van de ouderlijke vaardigheid zelf. Ander onderzoek toont aan dat ouders zich zeer afhankelijk

voelen van hoe kinderen reageren op de eisen die zij als ouders stellen aangezien ouders hun handelen voortdurend situeren binnen het wezenlijke van de ouder-kind relatie, namelijk een langetermijnrelatie waarin zij zich verantwoordelijk voelen voor het welzijn van hun kinderen. Dit is hoogstwaarschijnlijk wat Alice van der Pas (1994) bedoelt met het ‘besef van verantwoordelijk-zijn’. En ten vierde benadrukt het cognitief-dialectisch perspectief de notie *agency* van ouders en kinderen, en in het bijzonder de gelijkwaardige *agency* van ouders en kinderen. Hierop gaan nu we dieper in. (Net zoals *parenting* is *agency* moeilijk vertaalbaar, daarom behouden we de Engelse term.)

Agency en invloed

Agency is een meervoudig construct (Bandura, 2001). Het verwijst naar de capaciteit die mensen hebben om doelgericht gedrag te kunnen stellen om een andere persoon te kunnen beïnvloeden, en de mogelijkheid om deze relationele ervaringen te interpreteren en er betekenissen uit te construeren. Kuczynski definieert *agency* als volgt: ‘Agency means considering individuals as *actors*, with the ability to *make sense of* the environment, *initiate change*, and *make choices*.’ (Kuczynski, 2003, p. 9, onze cursivering). Een *agency*-benadering van zowel ouders als kinderen impliceert dat men naar beiden kijkt als personen die op een betekenisvolle manier met hun relatie bezig zijn en elk op hun manier hiertoe een zinvolle bijdrage leveren (met zinvol bedoelt men niet conflictvrij: een dialectisch model veronderstelt verschil om te kunnen evolueren). Men kijkt naar ouders en kinderen als autonome wezens die kunnen nadenken en door hun ‘zijn’ in de relatie verschil kunnen maken. Een zeer belangrijk uitgangspunt van het cognitief-dialectisch bidirectioneel model is dat ouders en kinderen een gelijkwaardige *agency* hebben (Kuczynski et al., 1999). De invloed die ouders op hun kinderen hebben is gelijkwaardig aan de invloed die kinderen op hun ouders hebben. Inhoudelijk kunnen beide invloeden natuurlijk verschillen, maar ze zijn wel gelijkwaardig of misschien beter, evenwaardig. Bovendien ontkoppelt Kuczynski hiermee de notie *agency* van

de notie macht: ondanks een asymmetrische machtsrelatie (die moet genuanceerd worden, zie boven) zijn ouders en kinderen wel gelijk/evenwaardige ‘beïnvloeders’.

Naar onze mening tracht het *agency* begrip, en zeker hoe Kuczynski het toepast op de ouder-kind relatie, de beïnvloedende dimensie van de persoon in de relatie te omschrijven en is het bijgevolg verwant met de notie ‘invloed’. De grote moeilijkheid met het begrip *agency* is dat er altijd intentionaliteit aan gekoppeld wordt, terwijl invloed meestal niet-intentioneel is: het invloedsaxioma stelt dat er maar weinig intentionele invloed tussen mensen is. Vanuit een historische optiek is het natuurlijk niet toevallig dat men in de psychologische onderzoeksliteratuur over de ouder-kind relatie *agency* zo moeilijk kan ontkoppelen van intentionaliteit. In het onderzoek van de kind-effecten hebben kinderen immers zelf geen actieve bijdrage in hun invloed. Wanneer men dan de stap zet om niet enkel ouders maar ook kinderen als volwaardige relationele *agents* te benaderen, wordt men gedwongen om de intentionele en doelgerichte dimensie te benadrukken om zodoende kinderen als volwaardige partners naast hun ouders te kunnen zetten. Niet enkel ouders ageren zinvol en doelgericht naar hun kinderen (de *parenting*), maar ook kinderen kunnen intentioneel en doelgericht handelen naar hun ouders.

Toch enkele kanttekeningen. Ten eerste wordt in de sociologische onderzoeksliteratuur over de ouder-kind relatie (de zogenaamde *sociology of childhood*) deze intentionele dimensie niet benadrukt. Zo stelt Giddens (1984) letterlijk dat *agency* niet refereert naar de intenties die mensen hebben, maar wel naar hun mogelijkheid om via het handelen een verschil te maken. Spijtig genoeg werd deze niet-intentionele dimensie in het sociologisch onderzoek niet verder empirisch onderzocht en bleef het bij (de)constructionistische elaboraties. Een tweede kanttekening is dat ook in de brede psychologische literatuur over interpersoonlijke invloed de notie invloed altijd samenvalt met intentionele invloed. Bovendien wordt intentionele invloed in de literatuur als synoniem

gebruikt van macht en controle. Voor zover wij weten refereert enkel Huston (2002) naar het onderscheid tussen intentionele en niet-intentionele invloed, en bovendien informeerde Huston ons zelf dat deze niet-intentionele dimensie nooit verder onderzocht werd (T. L. Huston, persoonlijke communicatie, 9 januari 2007). Dus de introductie van een verschil tussen macht en *agency* is zeker zinvol om de invloedsnotie verder wetenschappelijk te onderzoeken. Kortom, er blijft discussie en onduidelijkheid bestaan in de onderzoeksliteratuur over de noties invloed, *agency*, macht, en intentionaliteit, en hoe deze zich tegenover elkaar verhouden.

En hoe denken ouders en kinderen er zelf over?

Als onderzoekers wensten we een bijdrage te leveren aan de theoretische en conceptuele ontwikkeling van de noties invloed en *agency* in de ouder-kind relatie. Methodologisch kozen we voor een kwalitatief onderzoeksdesign, aangezien kwalitatief onderzoek uitermate geschikt is om theorie te genereren. Om aan deze doelstelling tegemoet te kunnen komen, is het goed om als onderzoeker voor een ongewone invalshoek te kiezen. Het ongewone kan de deelnemers aan het onderzoek verrassen en hen zodoende uitnodigen om op een andere dan de gangbare manier over iets na te denken. De aanname dat kinderen volwaardige *agents* zijn in de ouder-kind relatie intrigeerde ons. Dit betekent dat ook kinderen volwaardige ‘beïnvloeders’ zijn: de invloed van kinderen op hun ouders is volwaardig en dient als gelijkwaardig beschouwd te worden als de invloed van ouders op hun kinderen. Onze veronderstelling was dat door kinderen en ouders te laten nadenken over zoiets ongewoons als de invloed van kinderen op ouders □ we leven in een cultuur waar het dominante perspectief ouderinvloed is □ we mogelijk ook wat ongewone betekenissen over invloed samen met de kinderen en ouders konden genereren of coconstrueren.

Bijgevolg stelden we de onderzoeksvraag hoe de invloed van kinderen op hun ouders door de betrokkenen zelf (kinderen en ouders) geconstrueerd zou worden: welke betekenissen

zouden de betrokkenen hier zelf over construeren? Indien we de aanname accepteren dat kinderen en ouders een gelijkwaardige *agency* hebben, betekent dit ook dat ze betekenissen kunnen verlenen aan de eigen en andermans *agency*, betekenissen die vanuit een dialectische optiek verschillend zullen zijn voor beide partijen. In wat volgt bespreken we enkele resultaten van onze fenomenologische studie over invloed van kinderen (De Mol & Buysse, 2008a). Om de betrouwbaarheid en validiteit van deze resultaten te verhogen deden we nog een tweede onderzoek waarbij we gebruik maakte van een *mixed method* design (combinatie van kwalitatieve en kwantitatieve, meer specifiek factoranalyse, methode) (De Mol & Buysse, 2008b). Om verwarring te vermijden, bespreken we de onderzoeksresultaten van deze tweede studie niet expliciet. Belangrijk is wel dat deze tweede studie de resultaten van de fenomenologische studie valideerde. De kinderen die aan beide onderzoeken deelnamen hadden een leeftijd tussen 11 en 15 jaar, dus het betreft pubers.

Bij de aanvang van het (fenomenologische) onderzoek bleek het onderwerp voor zowel kinderen als ouders lastig en moeilijk, maar wel om verschillende redenen. Voor de kinderen was het verschrikkelijk moeilijk praten over zoiets ongewoon ('Daar hebben we nog niet over nagedacht.'), dat tegelijkertijd zo evident is en bovendien heel belangrijk, zelfs existentieel is ('Als je dat gevoel niet hebt dan kan je jezelf niet goed voelen.'). Voor de ouders lag de moeilijkheid elders. Een aantal ouders werd aanvankelijk kwaad en stelde dat hun kinderen niet de baas zijn thuis. De vraag naar invloed van kinderen blijkt voor sommige ouders niet vrijblijvend, wat de conceptuele verwarring (zoals in de wetenschap) tussen invloed en macht demonstreert. De meeste ouders (en feitelijk alle ouders na de ontwarring van invloed en macht) waren verheugd met de vraagstelling: eindelijk iemand die eens een interessante, nooit eerder gestelde vraag voorlegt aan ouders. Dit maakte de vraagstelling voor hen echter niet minder lastig (we komen zo dadelijk terug op deze ambivalentie). Kinderen en ouders geven beiden aan hoe moeilijk het praten is over iets dat evident is en massaal gevoeld

wordt maar waarvoor er geen taal is. Het is opmerkelijk dat wij geen woord hebben voor deze invloed van kinderen. Ouders voeden hun kinderen op, maar wat doen kinderen dan naar hun ouders? Valsiner (Valsiner et al., 1997) introduceerde het woord *filiating* als equivalent voor *parenting*. Op zich is dit woord interessant omdat men gedwongen wordt zijn blik op het kind gericht te houden, maar het beantwoordt niet de vraag wat die *filiating* dan wel mag zijn.

Een zeer interessant resultaat (vonden wij althans) was hoe kinderen een duidelijk onderscheid maken tussen macht en invloed. Alle kinderen waren hier unaniem over. Hun invloed is veel breder dan macht of iets gedaan krijgen van de ouders door bepaalde strategieën te gebruiken. Invloed hebben op ouders is helemaal niet hetzelfde als de ouders controleren. Soms is invloed hebben ook wel dingen gedaan krijgen, maar dit is maar een heel klein stukje van de invloed van kinderen. De kinderen legden hier zeer sterk de nadruk op. In het verlengde hiervan maken kinderen zelf een onderscheid tussen intentionele en niet-intentionele invloed, en omschrijven hun invloed op hun ouders als voornamelijk niet-intentioneel. Zij stellen duidelijk (proberen dat met handen en voeten uit te leggen) dat hun invloed niets met bedoelingen te maken heeft, die invloed is er gewoon. Daarom zijn kinderen zo gericht op de responsiviteit van hun ouders: zij evalueren hun invloed naargelang het effect dat ze zien bij hun ouders (men zou dit de reflexieve kant van invloed kunnen noemen). Bovendien is het voor de kinderen onvoldoende dat hun ouders enkel luisteren naar hen. Ouders moeten actief iets doen met die invloed, kopiëren of gewoonweg dingen overnemen is onvoldoende. Ouders moeten bijvoorbeeld de ideeën of gewoonten van hun kinderen niet overnemen (liever niet zelfs, want dan kunnen ouders zich belachelijk maken), maar kinderen moeten in de respons van hun ouders wel iets van hun ideeën of gewoonten terugvinden.

Een ander opmerkelijk resultaat was dat kinderen vooral over hun intentionele invloed praten als over macht en controle. Kinderen beseffen wel dat ze hun ouders intentioneel kunnen plezieren of kwetsen, maar hiermee zijn kinderen in essentie niet bezig. Bovendien is

de invloed die kinderen hebben op hun ouders geen gespreksonderwerp tussen kinderen onderling, met uitzondering van het machtsaspect. Wanneer kinderen het onderling al eens over deze invloed hebben, gaat het over strategieën om iets van de ouders gedaan te krijgen. Blijkbaar bestaat er voor deze intentionele invloedsdimensie van macht en controle wel voldoende taal.

Kinderen hebben het zeer moeilijk om de inhoud van hun invloed te omschrijven. Ze voelen deze invloed massaal, maar weten niet wat deze invloed is. De enige inhoud die enigszins uitgesproken boven kwam drijven was dat kinderen hun ouders dingen leren. Ouders erkennen deze invloed van leren, maar benadrukken in hun verhaal heel andere inhoudelijke dimensies van deze invloed. Zij stresseren de massale invloed die kinderen hebben op hun persoonlijke en relationele ontwikkeling. Het massale heeft zowel betrekking op de emotionele betrokkenheid (het pertinente gevoel van langdurig verantwoordelijk te zijn voor iemand met hieraan verbonden zowel gevoelens van fierheid, trots, geluk als gevoelens van benadeling, gemis, verlies), als op de persoonsontwikkeling (men wordt een ander mens). In dit korte bestek vermelden we slechts volgende twee zaken. Ten eerste spreken ook ouders, zoals de kinderen, over de invloed van hun kinderen voornamelijk in niet-intentionele termen. Ouders erkennen wel de intentionele dimensies, gaande van macht tot intentioneel plezier, maar deze dimensies raken niet de essentie van de invloed van hun kinderen. Ten tweede geven ouders, in tegenstelling tot kinderen, wel inhoud aan deze invloed van kinderen, maar blijken de ouders deze invloedsinhouden in de relatie niet te communiceren naar hun kinderen, hoogstwaarschijnlijk ook omdat er hiervoor zo weinig taal is in onze cultuur en deze invloed van kinderen zo weinig sociaal geconstrueerd is.

Kortom, door kinderen en ouders te laten nadenken over een ongewoon onderwerp als de invloed van kinderen op ouders, leren zij ons iets over invloed als relationeel concept. Zij coconstrueren deze invloed voornamelijk als niet-intentioneel, en voegen hiermee een andere

invloedsdimensie toe naast de meer gebruikelijke intentionele dimensie. Kinderen en ouders omschrijven deze niet-intentionele dimensie als existentieel. Existentieel in de zin dat deze dimensie de kern van de persoon in de relatie betreft. Het gaat erom dat je het gevoel hebt als ‘wezen’ (het Engelse woord *being* drukt deze essentie beter uit) in de relatie verschil te maken. Dit heeft niets te maken met intentionele en doelgerichte actie of invloed. De niet-intentionele dimensie betreft de identiteit van het kind en de ouder: via deze niet-intentionele dimensie ziet het kind zichzelf via wat er terugkomt van de ouder, en ervaart de ouder zichzelf als mens door de invloed van het kind (de reflexieve dimensie van invloed). En aangezien het over identiteit gaat, overstijgt deze invloedsdimensie de context van de ouder-kind relatie (zoals een jongere ons vertelde: ‘Als je die invloed op uw ouders niet voelt, denk ik dat je veel ruzie maakt met andere mensen’).

Tegelijkertijd voelen kinderen en ouders deze invloed aan als iets vanzelfsprekends, wat het moeilijk maakt erover te praten. Een hypothese is dat kinderen en ouders deze niet-intentionele invloed als vanzelfsprekend ervaren, omdat niet-intentionele invloed intrinsiek is aan de relatie. Steun voor deze hypothese wordt geleverd door een bevinding uit ons onderzoek waaruit blijkt dat in betekenisconstructen over kindervloed wederkerigheid in de ouder-kind relatie als een noodzakelijke voorwaarde wordt benoemd. En hoewel mensen voortdurend relationele fenomenen ervaren, is het niet makkelijk deze te beschrijven in een cultuur die zo individugericht is en weinig taal biedt voor relationele concepten.

Indien niet-intentionele invloed intrinsiek is aan de ouder-kind relatie, betekent dit ook dat wanneer een gevoel van deze niet-intentionele dimensie verdwijnt, enkel de intentionele invloedsdimensie (en machtsdimensie) overblijft en gevoeld kan worden, en bijgevolg de relatie onder druk komt te staan. De hypothese dat in problematische ouder-kind relaties vooral intentionele invloed gevoeld wordt (en de conflicten dus worden uitgevochten op het intentionele en machtssterrein), is interessant om verder te onderzoeken. Indien dit zo zou zijn,

biedt de niet-intentionele invloedsdimensie een relationeel domein dat als ingang kan dienen om verandering te op gang te brengen. Ook dit is een hypothese die empirisch verder onderzocht en verfijnd kan worden.

Tot slot

Wij denken dat het *agency* concept verrijkt kan worden door het toevoegen van een niet-intentionele invloedsdimensie. Het onderscheid dat Kuczynski aanbrengt tussen macht en *agency* is een belangrijke eerste stap (zie boven). Een volgende stap, waartoe wij een aanzet proberen te geven in het wetenschappelijke veld, is intentionaliteit te ontkoppelen van *agency*. Indien we onze hypothese dat *agency* ook een niet-intentionele dimensie inhoudt voldoende empirisch kunnen onderbouwen, menen we de gelijkwaardige invloed van kind en ouder in de relatie beter te kunnen begrijpen. Gelijkwaardigheid kan niet of onvoldoende tot uiting komen in een ouder-kind relatie waar er enkel of vooral intentionele invloed is, aangezien macht te nauw verweven is met intentionele invloed en macht ongelijkwaardigheid impliceert. Sommige auteurs maken een onderscheid tussen een besef van *agency* en *agency* gedrag (Cummings & Schermerhorn, 2003). Als kinderen duidelijk zeggen dat hun besef van invloed in de relatie met hun ouders niet gerelateerd is aan macht of intentionele invloed, zelfs integendeel, moeten we dit vanuit een *agency* perspectief ernstig nemen. Concreet betekent dit dat hun besef van *agency* voornamelijk een besef van niet-intentionele invloed is. Echter, het benadrukken van niet-intentionele dimensies gaat in tegen klassieke psychologische theorievorming, waar een besef van macht of controle gerelateerd wordt aan geestelijke gezondheid, terwijl het gevoel geen controle te hebben in verband gebracht wordt pathologie.

Systeemtherapeuten zijn al langer doordrongen van het belang van het beseffen van niet-intentionele invloedsdimensies in relaties. Er was hiervoor echter weinig empirische evidentie. Ook in andere psychotherapeutische richtingen die nauw aansluiten bij psychologische theorievorming, zoals de gedragstherapie, begint men het belang van controle

te nuanceren.. Bijvoorbeeld, in de zogenaamde derdegeneratiegedragstherapie (onder andere de *Acceptance and Commitment Therapy*) ligt de nadruk op het leren accepteren van onvermijdelijk menselijk lijden en dit onvermijdelijke (wij begrijpen: niet controleerbare) met volle aandacht leren ervaren (*mindfulness*) zonder het gedrag erop af te stemmen.

Kortom, de tijdsgeest lijkt aanwezig om naast intentionaliteit ook aandacht te hebben in het wetenschappelijke onderzoek voor de niet-intentionele dimensies van menselijke relaties. De uitdaging als onderzoeker zal erin bestaan deze niet-intentionele dimensies goed te begrijpen en duidelijk te differentiëren van de klassieke noties controleverlies of geen gevoel van controle. Ook bij niet-intentionele invloed gaat het nog altijd om een besef van invloed. Niet-intentionaliteit wil niet zeggen dat men geen invloed zou voelen of ervaren, wel dat men als persoon voelt in de relatie een verschil te maken, zonder dat dit gepaard moet gaan met doelgerichte actie, maar gewoon met het feit dat men als ‘wezen’ in de relatie voor de andere aanwezig is. Misschien is dit voor therapeuten ook een bruikbaar verschil. Maar om dit allemaal enigszins te kunnen begrijpen, zullen we als onderzoekers opnieuw aan de kinderen moeten vragen om het ons eens goed uit te leggen.

Referenties

- Bandura, A. (2001). Social cognitive theory: An agentic perspective. *Annual Review of Psychology*, 52, 1-26.
- Baumrind, D. (1967). Child care practices anteceding three patterns of preschool behavior. *Genetic Psychology Monographs*, 75, 43-88.
- Bell, R. Q. (1968). A reinterpretation of the direction of effects in studies of socialization. *Psychological Review*, 75, 81-95.

Buyse, A., De Mol, J., & Verhofstadt, L. L. (2008). Complexiteiten van systemisch onderzoek. In A. Savenije, J. van Lawick, & E. Reijmers (Eds.), *Handboek Systeemtherapie* (pp. 79-87). Utrecht: Tijdstroom.

Cummings, M. E., & Schermerhorn, A. C. (2003). A developmental perspective on children as agents in the family. In L. Kuczynski (Ed.), *Handbook of dynamics in parent-child relations* (pp. 91-108). Thousand Oaks: Sage Publications.

De Mol, J., & Buyse, A. (2008a). The phenomenology of children's influence on parents. *Journal of Family Therapy*, 30, 163-193.

De Mol, J., & Buyse, A. (2008b). Understandings of children's influence in parent-child relationships: A Q-methodological study. *Journal of Social and Personal Relationships*, 25, 359-379.

Giddens, A. (1984). *The constitution of society: Outline of the theory of structuration*. Cambridge, UK: Polity.

Harach, L. D., & Kuczynski, L. (2005). Construction and maintenance of parent-child relationships: Bidirectional contributions from the perspective of parents. *Infant and Child Development*, 14, 327-343.

Harris, J. R. (1998). *The nurture assumption: Why children turn out the way they do*. New York: Free Press.

Hinde, R. A. (1997). *Relationships: A dialectical perspective*. Hove: Psychology Press.

Huston, T. L. (2002). Power. In H. H. Kelley, E. Berschied, A. Christensen, J. Harvey, T. L. Huston, G. Levinger, E. McClintock, L. A. Peplau, & D. R. Peterson (Eds.), *Close relationships* (pp. 169-219). New York: Freeman.

Kerr, M., & Stattin, H. (2000). What parents know, how they know it, and several forms of adolescent adjustment: Further support for a reinterpretation of monitoring. *Developmental Psychology*, 36, 366-380.

Kerr, M., & Stattin, H. (2003). Parenting of adolescents: Action or reaction? In A. C. Crouter & A. Booth (Eds.), *Children's influence on family dynamics* (pp 121-151). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Kuczynski, L. (2003). Beyond bidirectionality: Bilateral conceptual frameworks for understanding dynamics in parent-child relations. In L. Kuczynski (Ed.), *Handbook of dynamics in parent-child relations* (pp. 3-24). Thousand Oaks: Sage Publications.

Kuczynski, L., Harach, L., & Bernardini, S. C. (1999). Psychology's child meets sociology's child: Agency, power and influence in parent-child relations. In C. Shehan (Ed.), *Through the eyes of the child: Re-visioning children as active agents of family life* (pp. 21-52). Stamford, CT: JAI.

Maccoby, E. E. (2003). Dynamic viewpoints on parent-child relations – their implications for socialization processes. In L. Kuczynski (Ed.), *Handbook of dynamics in parent-child relations* (pp. 439-452). Thousand Oaks: Sage Publications.

Patterson, G. R., & Fisher, P. A. (2002). Recent developments in our understanding of parenting: Bidirectional effects, causal models, and the search for parsimony. In M. H. Bornstein (Ed.), *Handbook of parenting* (3rd ed.) (pp. 59-88). Mahwah NJ: Lawrence Erlbaum.

Patterson, G. R., Reid, J., & Dishion, T. (1992). *Antisocial boys: Vol. 4. A social interactional approach*. Eugene, OR: Castalia.

Valsiner, J., Branco, A. U., & Dantas, C. M. (1997). Co-construction of human development: Heterogeneity within parental belief orientations. In J. E. Grusec & L. Kuczynski (Eds.), *Parenting and the internalization of values: A handbook of contemporary theory* (pp. 283-304). New York: Wiley.

van der Pas, A. (1994). Hierarchie anders geïnterpreteerd: verslag van een zoektocht. *Systeemtherapie*, 6, 24-44.